

Arkeologisk utredning inför expansion av stugbyn

Fjätervålen

i Idre socken, Älvdalens kommun, Dalarnas län
2022

Slutlig version 2022-11-15

Arkivrapport dnr 126/22
Greger Bennström

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Fastighetskartan: © Lantmäteriet.

Väggkartan: Lantmäteriet (CC0)

Dalarnas museum, Falun, 2022

Sammanfattning

Dalarnas museum genomförde hösten 2022 en arkeologisk utredning steg 1 i Fjätervålen, Älvdalens kommun, Dalarna. Utredningsområdet var sammanlagt ca 30 hektar stort och uppdelat på tre olika ytor. Det fanns inga lämningar registrerade sedan tidigare. En rösning (L2022:8186) påträffades i det nordvästra området. Kartstudier visar att rösningen sannolikt markerar en stig som gått mellan Lillfjäten och Foskvallen.

Inledning

Under senhösten 2022 utförde två arkeologer en arkeologisk utredning steg 1 i form av fördjupad fornminnesinventering i Fjätervålen, Älvdalens kommun, Dalarnas län, figur 1. Anledningen till utredningen var att det fanns planer på expansion genom att bebygga ytterligare markytor inom den befintliga stugbyn. Beställare var Fjätervålen AB och arbetet utfördes som en frivillig utredning utan länsstyrelsebeslut.

Antikvarisk bakgrund

Hur länge samerna har funnits i Idreområdet är oklart. Men i början av 1700-talet fanns sju samefamiljer i Idre/Eajra (Lannerbro Norell 2006). Platser runt sjöarna med lämningar efter en stenåldersbefolkning och fångstgropar visar dock att en fångstkultur funnits i området redan för flera tusen år sedan.

I slutet av 1500-talet uppges att det fanns 15 nybyggargårdar i Särna och Idre och 1694 fanns 8 gårdar i Idre by (Trevalampi 2004). Idre/Eajra var länge väglöst land. Först i mitten av 1800-talet var vägen mellan Särna och Idre by klar och 1928 kom järnvägen via Västerdalarna. Vägar till byar och gårdar utanför Idre by byggdes först på 1920–1930-talen. I närheten av utredningsområdet finns flera fäbodrar. De flesta fäbodarna har uppkommit under 1800-talet men bland annat Gränjåsvallen och Gammelsätervallen kan spåras till 1700-talet (Henricson 2009).

Fjällturismen runt Städjan verkar ha kommit i gång redan i slutet av 1800-talet. År 1918 startade en pensionatsrörelse i Idre by med annex i Gränjåsvallen (Henricson 2009). År 1937 invigdes Grövelsjöns fjällstation medan Gränjesvålen Friluftsanläggningar, senare Idre Fjäll, öppnade 1968 (idrefjall.se). Fjätervålen skidanläggning och stugby grundades även den i slutet av 1960-talet (fjatervalen.se).

Syfte

Syftet med utredningen var att undersöka om oregistrerade forn- eller kulturlämningar fanns inom de områden som planerats för nybyggnation. Om fornlämningar påträffades skulle dessa dokumenteras och preliminärt avgränsas. Resultatet från utredningen ska kunna användas av länsstyrelsen vid fortsatt hantering av ärendet och utgöra underlag för

eventuellt kommande arkeologiska åtgärder. Resultatet ska också kunna användas som underlag för företagarens fortsatta planering.

Metod

En översiktlig kartstudie gjordes innan fältarbetet för att ringa in eventuella intressanta områden. En mer genomgående kart- och arkivstudie gjordes i rapportfasen då kartor och litteratur granskades. Fältinventeringen bestod av att terrängen i utredningsområdet granskades okulärt till fots enligt gängse rutiner relaterat till terrängens beskaffenhet, markförhållanden och givna tidsramar. Lämningar registrerades i Riksantikvarieämbetets mobilapplikation Fältreg för att sedan kompletteras och färdigregistreras i Fornreg.

Resultat

Kart- och arkivstudier

Det fanns inga lämningar registrerade sedan tidigare, vare sig i Kulturmiljöregistret eller Skog och historia-registret i Skogens pärlor. Historiska kartor visar flera nybyggen och fäbodan kring fjället Fjätervålen och vid vattendragen Lill-Fjätan och Fjätan. Området där skidanläggningen och stugbyn etablerades verkar ha varit obebyggd. Närmaste bebyggelse är den lilla fäboden Nilsvallen invid väg 311 och strax öster om Fjätervålen stugby, figur 2. Nilsvallen är eventuellt det som kallas för Nyvallen på storskifteskartan 1883–1888. Nyvallen tillhör då Nils Nilsson i Strömmen (LMV J242-81-1, 20-säa-30). På en karta från 1919 över Särna och Idre socknar (LMV 20-säa-203) finns en stig inritad mellan Lillfjätan och Foskvallen. Stigen passerar genom det som nu är stugområdet vid Fjätervålen.

Fältinventering

Inventeringen genomfördes i tre mindre områden med en sammanlagd yta på ca 30 hektar, figur 2. Utredningsområdena låg i förfjällsterräng och utgjordes av småkuperad stenig moränmark med mestadels gles barrskog, foto 1. Inom områdena fanns mindre sank- och myrmarker. Hela utredningsområdet gick över i ca 20 meter breda stråk. Sank- och myrmarker samt redan bebyggd mark inventerades översiktligt. Inom de inventerade områdena dokumenterades en kulturhistorisk lämning, rösningen L2022:8186. Rösningen var oregelbunden, 1,3x1,3 meter och 0,4 meter hög, bestående av 0,2–0,5 meter stora stenar. Mitt i röset stod en rest sten, 0,8 meter hög, 0,4–0,8 meter bred och 0,15 meter tjock. Stenen lutade åt söder och hade spår efter röd färg på toppen, foto 2.

Slutsatser och utvärdering

Rösningen har sannolikt utgjort en markering för den stig som gått mellan Lillfjätan och Foskvallen och som finns inritad på en karta från 1919 (LMV 20-säa-203). Enligt kartan har stigen passerat genom delar av det norra

utredningsområdet för att sedan tangera östra kanten på området i söder, figur 3. Det gick inte att iaktta några spår efter själva stigen inom utredningsområdet då skogsmaskiner hade kört där. Stigen eftersöktes inte heller utanför utredningsområdena då tiden var knapp och dagarna korta.

Rösningen har bedömts som övrig kulturhistorisk lämning enligt Riksantikvarieämbetets rekommendationer. Det innebär att lämningen inte har samma absoluta skydd som en fornlämning, men omfattas av skogsvårdslagstiftningen 30§ (1979:429). Det är Länsstyrelsen som beslutar om fortsatt hantering av ärendet.

Referenser

Henricson, Esbjörn (red.). 2009. *Idre bygdebok del 3*. Lund.

Lannerbro Norell, Maria. 2006. Samekulturen i Idre. I: *Dalarna 2006*.

Dalarnas Hembygdsbok årgång 76. Falun.

Tervalampi, Jouni. 2004. De vandrade i fjällen. I: *Idre sameby – med historiska spår i framtiden*. Bokserie Gaaltje 3. Östersund.

Idre Fjälls hemsida (2022-07-01) <https://www.idrefjall.se/om-oss/var-historia/>

Fjäatervålen hemsida (2022-11-09) <https://fjatervalen.se/om-fjatervalen/>

Arkiv

KMR, Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister. app.raa.se/open/fornsok
Skog och historia-skiktet i Skogens pärlor, Skogsstyrelsen, kartor, skogsstyrelsen.se/kartorapp/

LMV Lantmäteriet, [lantmateriet.se/historiskakartor:](http://lantmateriet.se/historiskakartor/)

Rikets allmänna kartverk J242-81-1

Lantmäterimyndigheternas arkiv 20-säa-30, 20-säa-203

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: -

Fornreg, uppdragsnummer: 202201396

Socken: Idre

Fornreg, lämningsnummer: L2022:8186

Fastighet: Fjäatervålen 5:2, 5:7 m.fl.

Koordinater, mitten: N 6896000

(SWEREF99 TM) E 395060

Höjd (RH 2000): 650-675 m.ö.h.

Inmätning: GPS

Utförandetid: 2022-11-01

Undersökt yta: 30 hektar

DM projektnummer: 1829

DM diarienummer: 126/22

DM foto accessionsnr: DM ARK1829

Arkeologisk personal: Greger Bennström, André Nylander

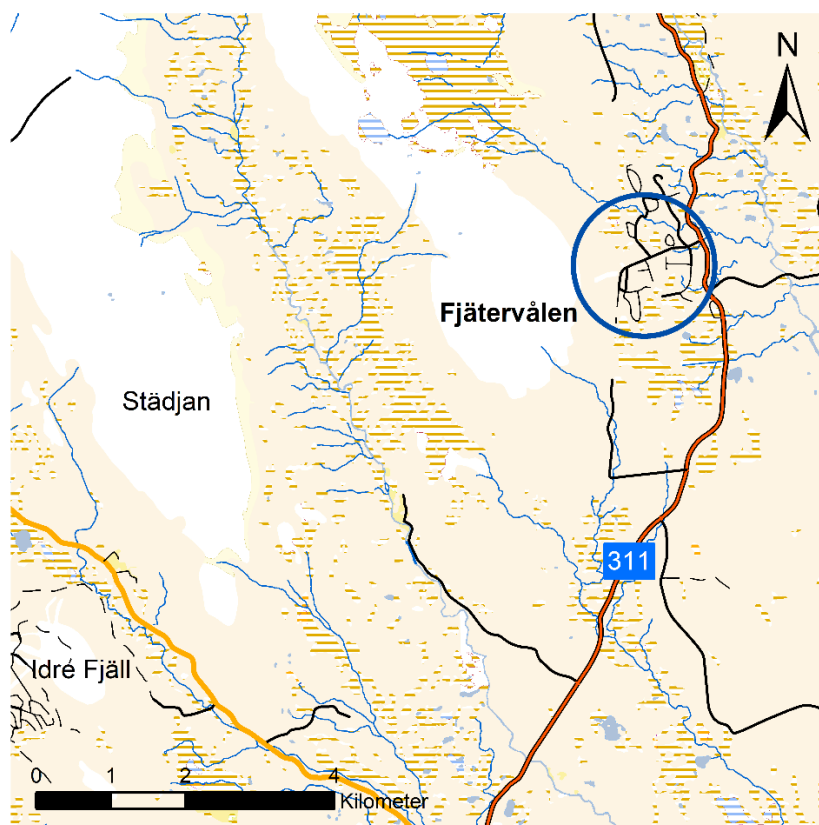
Projektansvarig: Greger Bennström

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

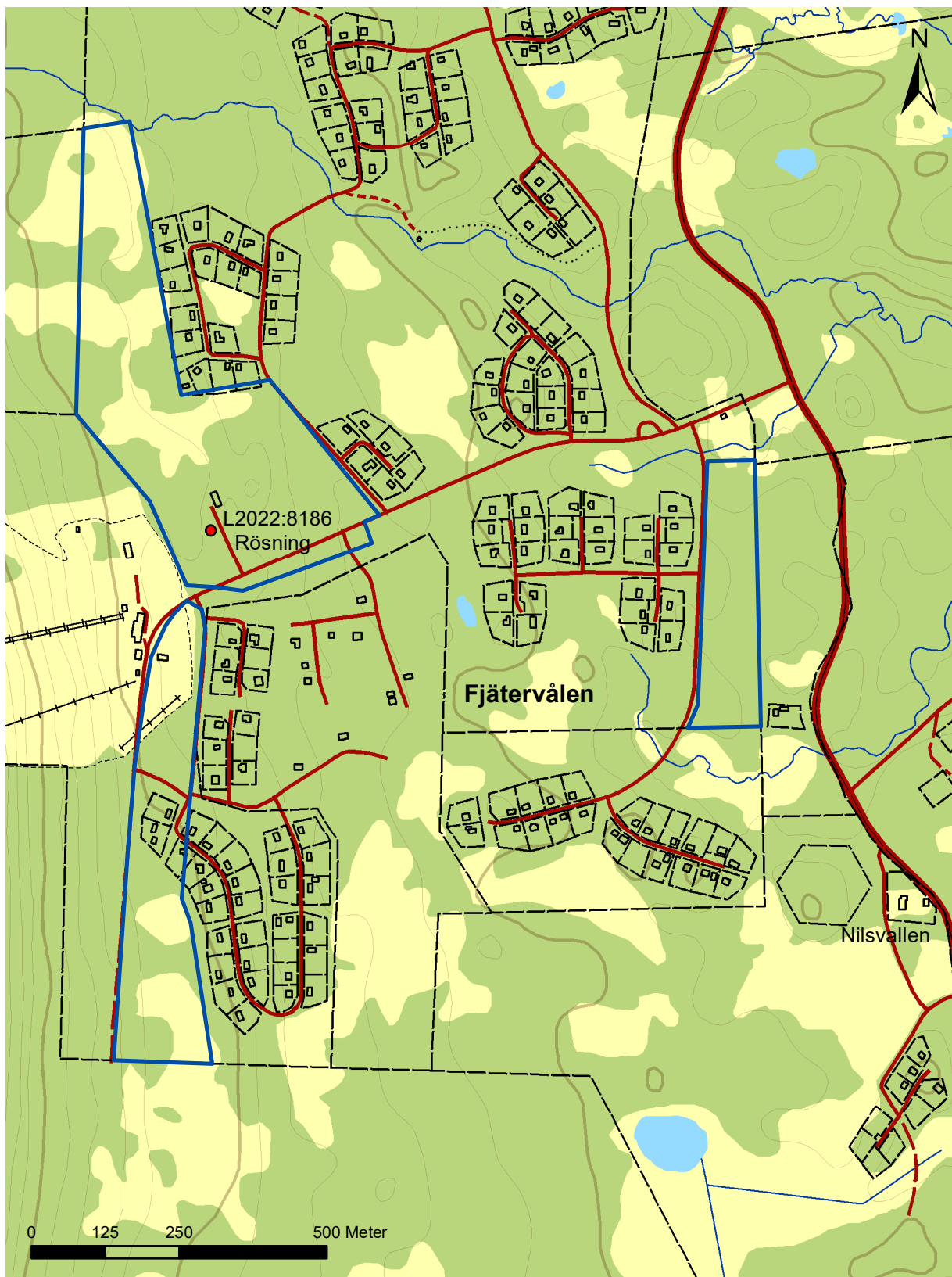
1. Figur 1–3 Kartor
2. Foton 1–2.

Bilaga 1

Figur 1. Översikt Dalarna och utsnitt från vägkartan med Utredningsområdet inom den blå cirkeln. Skala 1:100 000.

Bilaga 1

Figur 2. Utsnitt från fastighetskartan med utredningsområdena markerade med blå linjer och rösning L2022:8186 med en röd punkt. Skala 1:10 000.

Bilaga 1

Figur 3. Utsnitt från karta över Särna och Idre socknar från 1919 (20-säa-203) rektifierad mot fastighetskartan med stigen som en streckad linje, utredningsområdena markerade med blå linjer och rösningen L2022:8186 med en röd punkt. Skala 1:10 000.

Bilaga 2

Foto 1. Centrala delar av utredningsområdet fotograferat från sydöst.
Foto: Greger Bennström

Foto 2. Rösningen L2022:8186 fotograferad från norr. Foto: Greger Bennström.